

OD ČITAONICE U GOSTIONICI DO SUVREMENE NARODNE KNJIŽNICE: POVODOM STO TRIDESET GODINA OD OSNUTKA PRVE ČITAONICE U ČEPINU

FROM A READING ROOM IN A PUB TO A MODERN PUBLIC
LIBRARY: ON THE OCCASION OF ONE HUNDRED AND
THIRTY YEARS OF THE FOUNDATION OF THE FIRST
READING ROOM IN ČEPIN

Marija Čačić Knjižnica Centra za kulturu Čepin
czk.cepina@gmail.com

UDK / UDC: UDK 027.022(091)(497.543 Čepin)

Pregledni rad / Review paper

<https://doi.org/10.30754/vbh.68.2.1501>

Primljeno / Received 1. 5. 2025.

Prihvaćeno / Accepted 16. 6. 2025.

Sažetak

Svrha/Cilj. Svrha ovog rada je pridonijeti nastojanjima da se zabilježi razvoj hrvatskog narodnog knjižničarstva kroz podsjećanje na kulturno-povijesni značaj Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin, s obzirom na njezin osnutak daleke 1895. godine. Cilj je rada obraditi problematiku djelovanja Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin do njezina pripojenja Centru za kulturu Čepin i ukazati na najnovije razvojne pravce knjižnice koja je u svojoj zajednici imala i ima značajnu društveno-kulturnu ulogu. Ovim radom nastojimo obilježiti tu lijepu obljetnicu knjižničarstva u Čepinu.

Pristup/metodologija. Podaci o Hrvatskoj narodnoj čitaonici „Matija Gubec“ Čepin prikupljeni su u pismohrani Knjižnice Centra za kulturu Čepin, koja je njezina sljednica. Proučen je njezin inventar koji je od 1996. godine legat u Knjižnici Centra za kulturu Čepin. Rad prikazuje osnutak Čitaonice i njezino stogodišnje djelovanje na temelju analize statuta, zapisnika, izvještaja o radu i blagajničkih izvještaja, kao i novijih trideset godina njezina prerastanja u suvremenu narodnu knjižnicu.

Rezultati. Koristeći se dostupnim podacima, u radu se nastojalo pregledno izložiti djelovanje Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin te promjene koje su se događale vezano za njezino pripojenje Centru za kulturu Čepin i njezine aktivnosti i ponudu usluga i programa u skladu s društvenim i demografskim promjenama u lokalnoj sredini,

Originalnost/vrijednost. Rad je prvi izvorni pisani prikaz djelovanja Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin te bi mogao biti polazište za iscrpnije istraživanje i cjelovitije analize njezina djelovanja tijekom promatranog razdoblja. Autorica je surađivala s nastavnicom povijesti Slavicom Ćosić (sada umirovljenom) koja je vodila skupinu povjesničara OŠ V. Nazor Čepin pri provedbi zavičajnih projekata, a jedan od njih je bio 2000. godine povodom 105. obljetnice te Čitaonice, pa su provedeni intervjui i postavljena izložba korišteni za ovaj rad.

Ključne riječi: čitaonica; knjižnice u Čepinu; knjižnično poslovanje; povijest Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin

Abstract

Purpose/ Aim. The purpose of this paper is to contribute to efforts in documenting the development of Croatian public librarianship by highlighting the cultural and historical importance of the Croatian Public Reading Room „Matija Gubec“ Čepin, founded in 1895. The aim is to explore institution's activities up until its integration into the Čepin Cultural Center, and to outline recent developmental trends of the library, which has played – and continues to play – a significant socio-cultural role in the local community. This paper serves as a commemoration of a notable anniversary in the history of librarianship in Čepin.

Approach/methodology. Archival data on the Croatian Public Reading Room „Matija Gubec“ Čepin were collected from the Library of the Čepin Cultural Center, its institutional successor. The collection, which has been part of the Center's holdings since 1996, includes inventories, statutes, meeting minutes, annual reports, and financial records. These were analyzed to reconstruct the foundation and century-long activity of the Reading Room, as well as the last thirty years of its development into a modern public library.

Results. Based on the available data, the paper provides a comprehensive overview of the Croatian Public Reading Room „Matija Gubec“ Čepin, its organizational transition, and the evolution of its services and programs in response to social and demographic changes in the local community.

Originality/value. This paper is the first original scholarly account of the history and activities of the Croatian Public Reading Room „Matija Gubec“ Čepin, and can serve as a foundation for more in-depth research and broader analyses of its role and impact over time. The author collaborated with retired history teacher Slavica Ćosić, who led a student history group at Vladimir Nazor Primary School in Čepin. As part of a local heritage project marking the 105th anniversary of the Reading Room in 2000, interviews were conducted and an exhibition was curated – both of which were used as sources in this paper.

Keywords: reading room; libraries in Čepin; library services; history of the Croatian Public Reading room „Matija Gubec“ Čepin

*Loše knjižnice prikupljaju građu,
dobre knjižnice razvijaju usluge,
odlične knjižnice stvaraju zajednice.*

R. David Lankes,
knjižničar i sveučilišni profesor

1. Uvod

Kada je riječ o knjižnicama u Hrvatskoj, 19. je stoljeće po mnogo čemu bilo prekretnica. Na to su utjecali brojni razlozi, među kojima i društveno-političke prilike: Francuska revolucija s idejama jednakosti i slobode, ukinuće feudalnog sustava, nastanak nacionalnih država i počeci demokracije i parlamentarizma, ali i znanstveni razlozi. Ubrzano se razvijaju prirodne i tehničke znanosti, uvedeno je obvezno (osnovno) školstvo, razvijaju se srednje stručne škole i gimnazije, napreduje sveučilište i povećava se broj pismenih i obrazovanih ljudi, a snažan je i razvoj kulture: od književnosti do filozofskih pravaca. Prosvjetiteljstvo, industrijska revolucija i tehnološki razvoj uzimaju maha te se razvija gospodarstvo. Sve je to utjecalo na razvoj knjižnica te se, uz postojeće visokoškolske, školske i znanstvene, osnivaju i stručne, specijalne/znanstvene te narodne (javne) knjižnice (usp. Stipanov, 2015: 204–230).

Pučke se, narodne, javne knjižnice u Hrvatskoj osnivaju osobito u drugoj polovici 19. stoljeća. Prethodila su im čitalačka društva, kojima su prethodnice bila tzv. casina. Čitaonice, odnosno društva, planski se i sustavno uvelike osnivaju pod utjecajem ilirskog pokreta koji je dobio crtu nacionalnog kulturnog i političkog buđenja, dakle nacionalnog preporoda. Kao bitan čimbenik nacionalnog identiteta, najvažnija je bila borba za hrvatski (ilirski) jezik i njegovu javnu uporabu, a u tome su čitaonice imale ključnu ulogu. Tiskanje, naklada i prodaja knjiga i novina bili su skromni. Hrvatski jezik još nije bio službeni ni u školama. I u takvim su prilikama nikle prve čitaonice. Preporodne je ideje trebalo širiti u šire slojeve pučanstva, trebalo je stvoriti čitatelje, a mehanizmi za to bile su upravo čitaonice (usp. isto: 216–217).

Čitaonice su formalno istupale kao filantropske udruge s prosvjetiteljskim i kulturnim težnjama i ciljevima, a njihovo je osnivanje odobravalu upravna vlast. Posjedovale su po nekoliko časopisa i novina, a knjige su bile rijetke i ponajviše su potjecale iz privatnih knjižnica, uglavnom članova upravnih tijela čitaonica u koja su birani ugledni i obrazovani ljudi te su čitaonice postale kulturna i politička žarišta.

Najprije ilirske, pa narodne i hrvatske čitaonice, počinju se osnivati poslije 1838. godine, uz prekid za Bachova apsolutizma, kada im se ograničava rad i zatvaraju se. Prve su ilirske čitaonice osnovane u Varaždinu, Karlovcu, Zagrebu, Križevcima, a u Slavoniji 1841. godine u Đakovu u sklopu proilirskog Zbora duhovne mladeži đakovačkog sjemeništa i 1843./1844. u Osijeku Narodna čitaonica osiecka. Padom Bachova apsolutizma i uspostavom ustavnih sloboda stvaraju se uvjeti za oživljavanje rada ilirskih čitaonica i osnivanje novih narodnih čitaonica i knjižnica u Vukovaru, Županji, Osijeku, Požegi, Vinkovcima i u drugim mjestima (usp. Stipčević, 2008). Kulturnim su i zabavnim priredbama (dramske predstave, pjevački zborovi, tamburaški sastavi, ples, društvene igre) okupljale članstvo i posjetitelje.

Godine 1836. Hrvatska dobiva standardni književni jezik, a knjige na njemu šire knjižnice koje djeluju u sklopu čitaonica te one postaju prve kulturne ustanove namijenjene čitanju za široke narodne slojeve.

Glavni su prihodi čitaonica bile članarine. Fond se popunjavao kupnjom i darovima. Prevladavala je beletristika jer znanstvene i stručne literature na hrvatskom jeziku gotovo i nije bilo. U nabavi su prednost imale hrvatske knjige, potom slavenske, pa drugih naroda.

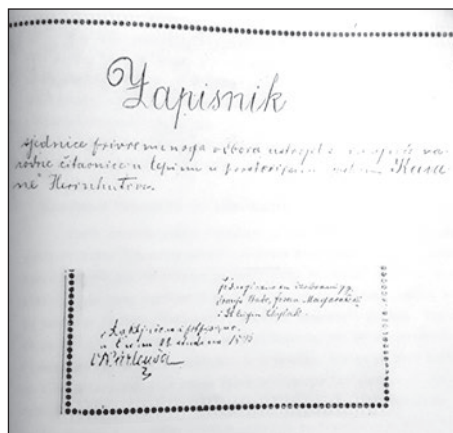
Prvu je pučku knjižnicu osnovao župnik Vilim Švelec u Martinakoj Vesi pokraj Siska 1861. godine (Stipčević, 2008: 323), ali je pravi zamah vezan za 1903. godinu kada Društvo hrvatskih književnika osniva Glavnu upravu za osnivanje pučkih knjižnica u Hrvatskoj koja donosi temeljne dokumente te tako započinje planski i sustavan pokret za osnivanje narodnih knjižnica diljem Hrvatske (usp. isto). Pučke su knjižnice bile otvorene širokim slojevima naroda, pa i onima koji nisu mogli platiti članarinu te su se pretežno i osnivale u manjim mjestima, većinom selima. Osnivane su po cijeloj Hrvatskoj, a mještani u pravilu nisu ni morali biti članovi udruge da bi se služili pučkom knjižnicom. Takav je slučaj i u Čepinu.

2. Osnivanje Čitaonice 1895. godine

Čitaonica je u Čepinu osnovana na zasadama ideja Ilirskog preporoda i buđenja nacionalne svijesti te kao protuteža tadašnjim stranim utjecajima koji su u to vrijeme bili vrlo jaki. U rukama stranaca bili su kapital, oranice, tvornice i druga bogatstva. Putevi kulture „dubili su“, s druge strane, svoje korito međusobnih komuniciranja, zbližavanja i razvijanja svijesti o zajedništvu. To najbolje potvrđuje prvi zapisnik o osnivanju Čitaonice (usp. Kovačević, 1977).

U „Kavani“ Židova Mavre Herrnhuta sastala se 28. studenoga 1895. godine tadašnja inteligencija Čepina (katolički župnik Franjo Bato, pravoslavni paroh Jovan Magarašević, veleposjednik Janko Rudman, školski učitelji i ravnatelj Vuka-

šin Karleuša i Ferdo Raušenberger, „išpan“ Adolf Deutsch i doktor Eugen Chylak, liječnik u Čepinu) da bi na prijedlog Franje Bate ustrojila Čitaonicu.

Slika 1. Kopija Glave i zaglavlja zapisnika sa sjednice Privremenog odbora s nadnevkom (Kovačević, 1977: 10)

U nastavku zapisnika pozivaju se stanovnici Čepina i okolice koji se žele upisati u Društvo da daju svoje „prineske“ Čitaonici, a neka to „izvole učiniti i prisustvovati kod glavne skupštine“ (usp. isto). Knjiga zapisnikâ uredno je vođena od dana osnutka. Prva je korištena čak 35 godina, do 1930. godine. Iz nje je vidljiva uvodna glava Zapisnika sa sjednice privremenog odbora ustrojstva osnivajuće narodne Čitaonice u Čepinu, naziv gostionice gdje je održana, kao i nadnevak osnivanja i osnivači (slika 1).

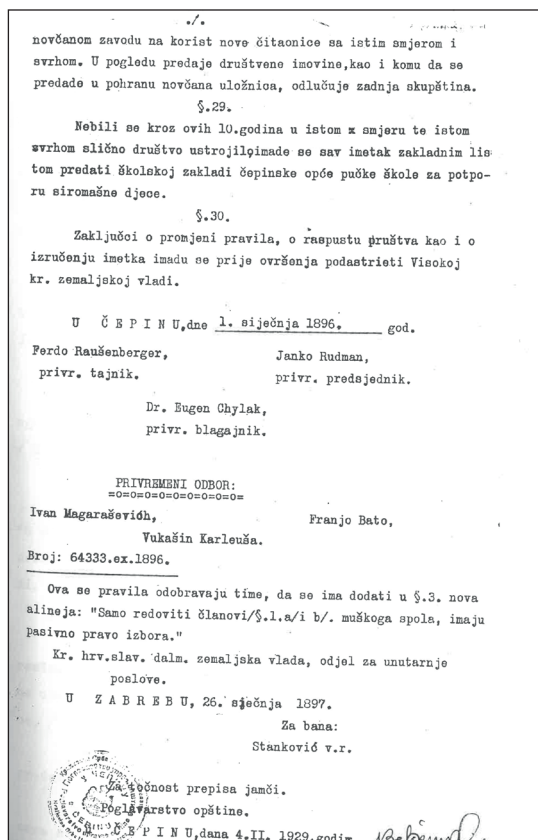
Originalna je knjiga zapisnika nestala u Domovinskom ratu 1991. godine, ali postoji potvrda tog događaja u članku objavljenom u *Glasu Slavonije* iz 1977. godine.¹

Već 2. prosinca 1895. godine navedeni ljudi pokreću Inicijativni odbor sa zadatkom osnivanja Čitaonice u Čepinu. Predsjednik odbora postao je Janko Rudman, veleposjednik, a kasnije dugogodišnji predsjednik Čitaonice. Od prisutnih su skupljeni novčani prilozi kojima su se odmah pretplatili na tadašnju budimpeštansku, zagrebačku i beogradsku štampu (novine).

Osnivačka je skupština Čitaonice održana 12. prosinca 1895. godine uz prisustvo manjeg broja mještana u gostionici kod Hernhuta (kasnije Centar za kooperaciju Industrijsko-poljoprivrednog kombinata Osijek / poljoprivredna zadruga).

¹ Sačuvao ga je gostioničar-knjižničar Vilim Biglbaurer mlađi koji je autoricu uputio na izvor.

Inicijativni je odbor zadužen za izradu Pravila „Čepinske Čitaonice“ (privremeni tajnik Ferdo Raušenberger, privremeni predsjednik Janko Rudman i privremeni blagajnik dr. Eugen Chylak, uz članove privremenog odbora Jovana Magaraševića, Franje Bate i Vukašina Karleuša), a na posljednjoj je stranici (slika 2) vidljivo da su ih poslali 1. siječnja 1896. godine na odobrenje Visokoj Kraljevskoj hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko zemaljskoj vladi, čiji ih je Odjel za unutarnje poslove u Zagrebu dekretom (pismenom odlukom koja ima zakonsku moć) pod brojem 64333 ex. 1896. od 26. siječnja 1897. godine odobrio i poslao u Čepin (Pravila 1897).

Slika 2. Posljednja stranica Pravila Čitaonice u Čepinu (Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Pravila društva „Čitaonice u Čepinu“ iz 1896. i 1908. godine dostupna su u digitalnom obliku. Pri dnu je broj Hrvatskog državnog arhiva HR-HDA-79-19-686. Vidljivo je da su 20. rujna 1908. godine mijenjani članci 9. i 20., a 24. listopada

ovjerene su ispravke od strane Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade Odjela za unutarnje poslove za bana Pavla Raucha.

3. Djelatnost Čitaonice do 1908. godine

Prvih je desetak godina Čitaonica djelovala u Herrnhutovoj gostionici,² a rad se odvijao prema društvenim prilikama u Austro-Ugarskoj Monarhiji. U početku je imala samo čitaonički karakter jer se glavni oblik rada razvijao i odvijao u kupovanju i čitanju novina koje su dolazile iz Beča, Budimpešte, Zagreba, Beograda i Osijeka. Čitaonica je živjela od dobrovoljnih priloga članova, bez obveze plaćanja članarine. Nakon što su pročitane u Čitaonici, novine su bile licitirane i postale vlasništvo onoga člana koji ih je licitirao.

Početkom 1905. godine Čitaonica se pretplaćuje na 10 novina iz zemlje i inozemstva. Kasnije se organiziralo javno čitanje uz plaćanje, večernje veselice (s pozivima), a za obično su građanstvo priređivane tzv. „*frajmuzike*“, dakako uz određenu ulaznicu (Izvjestaj, 1966).

U to su vrijeme članovi Čitaonice uglavnom veleposjednici, prosvjetni djelatnici, katolički i pravoslavni svećenici, trgovci i određeni broj obrtnika iz Čepina i okolice.

Iz godine u godinu članstvo je sve brojnije. Primali su se na sjednici Odbora na temelju pismenog zahtjeva u „*Knjigu želja*“.

4. Zanimljivosti iz Pravila Čitaonice u Čepinu

Iz originala Pravila Čitaonice, prepisanih u Čepinu 4. veljače 1929. godine, izdvajamo:

Svrha je Čitaonice

- a) (...) „*razvoj i napredak društvenoga i duševnoga života, naime, gojiti društvenost, podupirati narodnu književnost i promicati društvu korisne ciljeve.*
- b) *priređivati za razvoj društvenoga života razne zabave i poučna predavanja*
- c) *sastaviti knjižnicu najzabavnijih djela, znanstvenih, poučnih i zabavnih, te po mogućnosti podupirati hrvatsku i srpsku književnost*“ (čl. 1)

² Poslije, za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – Centar za kooperaciju. Usp. Izvjestaj Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin podnesen na godišnjoj skupštini 25. lipnja 1978. godine.

Članovi su bili redoviti, pospješitelji i začastni. Prema članku 3. član je mogla postati

„Svaka samostalna naobražena i čistoga značenja muška i ženska osoba“. Ženski članovi nisu plaćali članarinu već dobrovoljni prinos.

U članku 4 razrađena je visina članarine, ovisno o vrsti članstva:

- a) *„Svaki redoviti član stanujući u Čepinu ili okolici čepinskoj muškoga roda plaća u ime prinosa godišnjih 7 kruna i 20 filira, a ženskoga roda dobrovoljni prinos.*
- b) *Redoviti vanjski član plaća godišnje 3 kruna i 70 filira bez razlike spola.*
- c) *Društveni pospješitelj svaki je član koji plaća dvostruku godišnju članarinu*
- d) *Začastni članovi su oni koji, radi izvanrednih zasluga za promaknuće društvenih interesa od jedne trećine članova predloženi, a od glavne skupštine većinom glasova primljeni budu“.*

Svi članovi plaćaju jedanput za uvijek 2 kruna u ime upisnine“.

Prava članova

Odredba iz članka 8. upućuje na to da svaki član može svoga gosta 8 dana dovesti u Čitaonicu besplatno i na zabave. Ako dolazi više od 8 dana, mora platiti jednu mjesečnu ratu, kao i ulaznicu na zabavu.

Tajnik

Uz uobičajene poslove tajnika, kao desne ruke predsjednika, zanimljiv je izraz u članku 12. da obavlja *„sve perovodne i bilježničke poslove“.*

Glasovanje

U članku 15. vidljivo je da je glas predsjednika odlučujući: *„U odborskim sjednicama odlučuje kod glasovanja nadpolovična većina prisutnih. U slučajevima, gdje su glasovi sa predsjednikom raspoloženi, odlučuje ona strana na kojoj se nalazi glas predsjednikov“.*

Razlaz

Prema članku 28., u slučaju da se društvo iz nepredviđenih i izvanrednih razloga raspusti, društveni se imetak mora prodati, a novac za 10 godina uložiti u jedan pouzdan domaći novčani zavod *„u korist nove čitaonice“.*

Članak 29. propisuje da se, ako se za 10 godina ne osnuje nova čitaonica, novac mora predati čepinskoj nižoj pučkoj školi za potporu siromašnoj djeci.

Na temelju članka 30. o promjeni Pravila, raspuštanju Čitaonice i izručenju imetka mora se izvijestiti Visoka kraljevska zemaljska vlada.

5. Rad Hrvatske narodne čitaonice mjesta Čepina od 1908. do 1945.

Iz godine u godinu Čitaonica postaje brojnija članstvom koje se prima na odborničkim sjednicama. Na glavnoj godišnjoj skupštini održanoj 26. siječnja 1908. godine, a na prijedlog odbornika Julija Kolarića, Čitaonica dobiva naziv Hrvatska narodna čitaonica mjesta Čepina.³ Za promjenu naziva zatražena je izmjena Pravila Odjela za unutarnje poslove Kraljevske zemaljske vlade u Beču, koja je to i odobrila (usp. Frajtag, 1988). Čitaonica je imala Odbor, Revizioni odbor, Mirovni sud, predsjednika, potpredsjednika, tajnika i blagajnika.

Godine 1908. Čitaonica seli u prostorije gostionice (slika 3) Antuna Kralika, starijeg (slika 4), gdje je radila sve do početka Drugog svjetskog rata. Iste se godine u sklopu Čitaonice osniva Plesna škola za građanstvo, a 26. svibnja 1908. godine Čitaonica postaje član „Prosvete“ Beograd uz godišnje članstvo od 12 kruna.

Slika 3. Gostionica Antuna Kralika, starijeg
(Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Slika 4. Antun Kralik, stariji
(Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

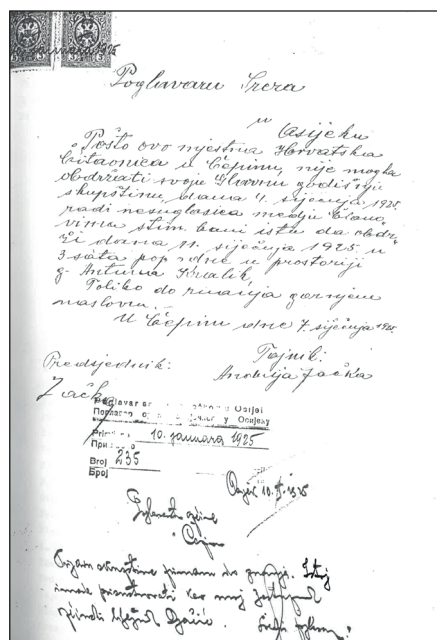
Iz Zapisnika od 1895. godine do početka Prvoga svjetskog rata vidljivo je da je rad u Čitaonici bio vrlo aktivan. Međutim o nabavci knjiga i njihovom postojanju nije ništa zapisano sve do 1913. godine. Vjerojatno je od početka, osim časopisa, posjedovala i knjige. Kupovina knjiga iz sredstava Čitaonice počinje upravo 1913.

³ Izvještaj Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin na godišnjoj skupštini 25. lipnja 1978. godine podnio je tajnik Josip Freitag.

godine dolaskom u Odbor dr. Prokopija Uzelca, čepinskog liječnika. Čitaonici je darovao kompletan književni opus Branka Ćopića. On je i nakon preseljenja u Osijek, 1920. godine, ostao vrijedan član Odbora Čitaonice. Odbor je organizirao javna čitanja tiska, književne večeri, razne veselice za svoje članstvo i građane, proslave praznika i priredbe. U sastavu je Čitaonice osnovana pjevačka družina uz diletantsku (dramsku) skupinu.

Nakon početka Prvoga svjetskog rata 1914. godine rad Čitaonice posve je zamro, no 27. lipnja 1920. godine skupilo se 59 ljudi iz Čepina da bi Čitaonicu ponovo obnovili. U toj je godini obilježena i proslava 25. obljetnice osnivanja Čitaonice (27. studenoga 1920.). Na organiziranoj su zabavi sakupili 2000 kruna (za ono vrijeme priličan iznos), koje su podijelili siromašnoj školskoj djeci Čepina, čiji su očevi poginuli u Prvom svjetskom ratu i Đačkoj menzi u Osijeku.

Čitaonica se sve više razvijala. Organizirali su javne priredbe u dobrotvorne svrhe u Čepinu i okolnim mjestima i primali u goste slične grupe i sekcije.

Slika 5. Izvještaj Poglavaru Sreza u Osijeku 1925. godine
(Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

U radu uvijek ima i poteškoća. Tako na primjer 1925. godine nije bilo moguće održati Glavnu godišnju skupštinu zbog nesuglasica među članovima. Odgođena je za tjedan dana, ali se o tome moralo izvijestiti Poglavara Sreza u Osijeku (slika 5).

Nakon atentata na Stjepana Radića i hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini u Beogradu 1928. godine, Sresko poglavarstvo iz Osijeka traži popis svih političkih partija i raznih drugih vjerskih i nacionalnih udruženja u Čepinu. Početkom 1929. godine Općinsko poglavarstvo Čepina poslalo je traženi popis s novim članovima odbora ne samo Hrvatske čitaonice nego i Dobrovoljnog vatrogasnog društva, Hrvatskog sokola i Hrvatske seljačke stranke.⁴

Godine 1930. započinje aktivnost oko otvaranja još jedne čitaonice u Čepinu. Naime te godine počinje gradnja vatrogasnog doma u Čepinu. Sagrađena je mala dvorana i tadašnji župnik Mijo Živko pomišlja o otvaranju čitaonice u vatrogasnom domu kako bi svatko od mještana „našao zabavu“. Sam je župnik napisao „Pravila za novu čitaonicu“ i poslao pismenu zamolbu u Zagreb 7. ožujka 1930. godine Banskoj upravi na odobrenje (Spomenica, 1931). Protiv su otvaranja čitaonice bili općinski bilježnik Vuković i načelnik Rusić. Slali su u Zagreb popratnicu da se ne odobre Pravila „*pošto bi ova čitaonica bila gnjezdo radičevaca i antidržavnih elemenata*“ (Spomenica, 1931). Stoga se dugo čekalo odobrenje iz Zagreba. Ipak je pismeno odobrenje za otvaranje čitaonice stiglo u kolovozu 1931. godine, a tada je već bio sagrađen dodatak – velika dvorana. Domaći župnik Mijo Živko 13. rujna 1931. godine blagoslovio je svečano otvorenje Vatrogasnog doma u Čepinu te ujedno i otvaranje Čitaonice u Vatrogasnom domu. Međutim, nije bilo moguće ući u trag navedenoj Čitaonici, osim zapisa u župnoj Spomenici. Najstariji živući vatrogasac, 86-ogodišnji Mijo Pavošević, 70 godina aktivan član DVD-a Čepin, izjavio je 2000. godine da se ne sjeća da je ikada proradila čitaonica u Vatrogasnom domu.⁵ Izgleda da je sve ostalo samo na papiru i dobrim željama.

Od 1922. godine gostionicu i Čitaonicu vodio je Antun Kralik, mlađi (slika 6), sin Antuna Kralika, starijeg. Za vrijeme Drugog svjetskog rata (1941. – 1945.) Čitaonica mjesta Čepina prestala je s radom zbog ratnih prilika. U prostorijama gostionice Antuna Kralika, mlađeg, koju je koristila Čitaonica, odvijala se nastava pučke škole jer je vojska bila useljena u prostorije škole.

⁴ Smatramo korisnim istaknuti da u suvremenom knjižničarstvu Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva ne odobrava odavanje podataka o članovima (načelo poštivanja privatnosti korisnika).

⁵ Intervjuiran je povodom obilježavanja 105. obljetnice Hrvatske narodne čitaonice „M. Gubec“ Čepin.

Slika 6. Antun Kralik, mlađi (Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Čitaonica je 85 godina djelovala u prostorijama gostionica vlasnika Herrnhuta, Kralika, Biglbauera i Kovačevića, tj. od osnutka 1895. godine do preseljenja u Društvene prostorije 1980. godine. Navedeni su gostioničari izdavali knjige besplatno i vodili evidenciju. Svoju su prostoriju ustupali bez naknade i tako uz „dobru kapljicu“ širili i dobru književnu riječ. Nije uvijek bilo lako i jednostavno uskladiti potrebe gostioničara i želje članova društva. Dolazilo je do nesuglasica i verbalnog vrijeđanja jer su neki pojedinci dolazili u gostionicu „radi čašice“, drugi sa željom da igraju karte ili biljar, a članovima pjevačkog društva trebao je red i mir za vježbanje.

Zabilježeno je i da je vlasnik gostionice A. Kralik, mlađi, vrijeđao predsjednika Josipa Blanka „oštrim tonom i sadržajem svoga govora“ jer je pozivao pjevače na disciplinu. Upriličena je posebna sjednica povodom nastalog spora između predsjednika društva i domaćina (Zapisnik, 1937).

Odbor je zaključio da g. Kralik mora dati „zadovoljštinu“ predsjedniku i društvu javnom isprikom na sjednici, zatim jamčenjem da se takve i slično situacije više neće dogoditi. Dogovoreno je da:

„15 minuta prije zakazanog vremena, kao i za vrijeme odmora, gostioničar ne smije dati karte i dozvoliti igru biljara (...) Ne bude li se toga pridržavao, društvo će potražiti nove prostorije (...) Dok na izvršenje ostalih zaključaka neka pazi g. poslovođa.“ (Zapisnik, 1937).

Također je naglašeno da pjevači moraju biti u svojim prostorijama za vrijeme pjevanja.

6. Hrvatska narodna čitaonica „M. Gubec“ Čepin od 1946. do 1980.

Nakon Drugog svjetskog rata Čitaonica je preseljena u prostorije gostionice (slika 7) Vilima Biglbauera, starijeg (slika 8).

Slika 7. Gostionica Vilima Biglbauera, starijeg
(Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Slika 8. Vilim Biglbauer, stariji
(Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Godine 1946. dobiva naziv Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“ Čepin⁶ te započinje obnova knjižnog fonda. Uglavnom su knjige nabavljane iz ubrane članarine i dotacija Kotarskog narodnog odbora Osijek. Iste su godine pri Čitaonici formirane dramska, pjevačka i tamburaška družina. Te su sekcije sudjelovale u svim manifestacijama Čepina. Knjige koje se nabavljalo poslije rata bile su slabije kvalitete pa su se pohabale, poneke su nestale, a neke su morale biti i uništene.

I nadalje se provodila dražba čitaoničkih novina. Iz Dnevnika blagajne za 1946. godinu (Dnevnik blagajne, 1945. – 1961.) vidi se da je 6. listopada 1946. godine Vilim Biglbauer kupio primjere *Zagrebačkog vjesnika* za 3 mjeseca: listopad, studeni i prosinac po 40 dinara, tj. za ukupni primitak blagajne od 120 dinara. Potpisao je blagajnik Ivan Kandra i revizor Dušan Hefer.

Ozbiljnijoj nabavci knjiga pristupilo se oko 1958. godine kada je prestao s radom tamburaški zbor koji je veći dio dotadašnjeg prihoda potrošio na nabavu instrumenata i plaćanje stručnog učitelja. Prema pisanim izvorima koje nalazimo u Izvještaju iz 1978. godine, knjige su se i nadalje nabavljale uglavnom od članarine i prihoda s ranije održavanih zabava. Nastojalo se što je moguće više udovoljiti interesima članova Čitaonice. Najveći je broj čitatelja bila srednjoškolska omladi-

⁶ U radu će se dalje koristiti kratica HNC „M. Gubec“ Čepin ili samo Čitaonica.

na, tako da su u Čitaonici bili zastupljeni skoro svi domaći književnici i djela po nastavnom programu srednje škole. Također je bilo i zabavnih romana te manji broj vesterna koje su čitali pojedini članovi za zabavu i razonodu.

Godine 1960. Čitaonica posjeduje oko 200 primjeraka knjiga (Izvještaj, 1966). Tijekom godine svaka se knjiga pročita u prosjeku 3 puta. Cilj je bio stalno povećanje broja članova i knjiga.

Krajem 1962. godine gostioničar Vilim Biglbauer prodaje kuću Josipu Kovačeviću koji također ustupa prostorije HNC „M. Gubec“ besplatno. Ujedno besplatno radi i kao knjižničar sve do 1980. godine kada je Čitaonica preselila u Društvene prostorije u Ulici Ignje Batrneka br. 13.

Zlatko Kovačević, novinar *Glasa Slavonije*, pisao je o kulturnoj „Atlantidi“ u Čepinu (Kovačević, 1977) prigodom posjete gostionice „Plemenka“ i razgovora s gostioničarom „službenim knjižničarom“ Josipom Kovačevićem i njegovom suprugom Evom (slika 9). Navodi kako je Čitaonica oaza kulture u čepinskom naselju „Fertalj“.⁷

Slika 9. Josip i Eva Kovačević (Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Kao vlasnik kuće i poslovođa ugostiteljskog lokala „Plemenka“ ugostiteljskog poduzeća „Osijek“ obitelj Kovačević je „naslijedila“ i dobrovoljni rad u HNC „M. Gubec“. Sreća je da je Kovačević kao ljubitelj knjiga osjetio vrijednost toga blaga i takve baštine. Naglasio je kako voli taj posao premda je nekada teško ustati iz kreveta u kasne sate da bi izdao knjigu nekom školarcu za lektiru, nekom „noćobdiji“ za razbijanje noćne dosade ili literarnom „zabavljaču“ koji čita „zidarsku literaturu“ (Kovačević, 1977). Taj je fond knjiga najčitaniji zimi kada je građevinska

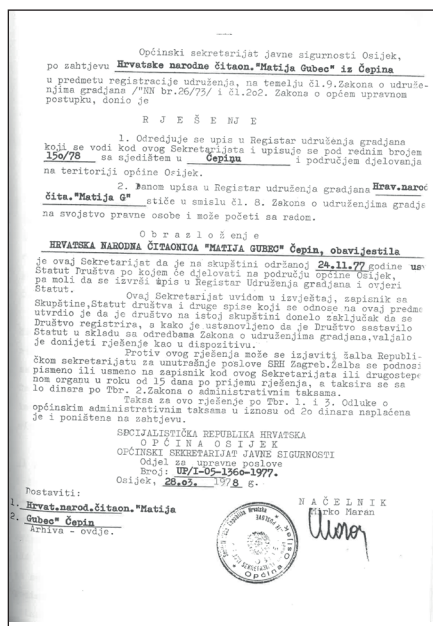
⁷ Naziv naselja potječe otuda što je svaki stanovnik koji je htio graditi kuću u toj četvrti dobio parcelu od četvrt, odnosno „fitalj“ jutra zemlje. I tako je izraslo naselje prozvano u narodu „Fertalj“. Omiljeni izraz starih Čepinaca za naselje u drugom dijelu Čepina glasi „Nemanovci“, što slikovito kazuje da su kuće gradili siromašniji, tj. oni koji „nemaju novce“.

sezona mrtva, a najčešće ju uzimaju građevinski radnici i zidari. Tako si prikraću dosadna zimska popodneva čitajući Karla Maya, Jacka Londona, Zagorku...

Knjižni se fond obnavlja bez ičije pomoći, vlastitim sredstvima iz članarine, s osamdesetak knjiga svake godine poslije godišnje skupštine. Na izbor pazi Odbor knjižnice koji čine: Edo Jalovičar, predsjednik, Ivan Švitek, potpredsjednik, Josip Frajtag, tajnik i blagajnik Stjepan Kraml te članovi Mirko Miković, Stjepan Lučinger, Josip Košturjak, Emil Vidaković, Petar Spajić, Branko Jalovičar, Franjo Šariri, Tomo Balaz, Ivan Dornjak i Josip Kovačević (usp. Kovačević, 1977)

Već 1966. godine Čitaonica posjeduje oko 400 naslova, a 2500 čitatelja posuđuje knjige. Nisu svi bili članovi. Knjige se izdaju i osobama koje nisu članovi Čitaonice. Pročitano je nešto više od 2000 knjiga, što znači da je obrtaj knjiga bio pet puta (Izveštaj, 1966).

Čitaonica posjeduje i inventar: jednu vitrinu, jedan ormar, republičku zastavu, sliku Maršala Tita i sliku Matije Gupca.

Slika 10. Rješenje iz 1978. godine (Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

Čitaonica je bila registrirana kod bivšeg Kotarskog narodnog odbora Osijek, ali su *Pravila* ili izgubljena ili namjerno odnesena (što nije utvrđeno), tako da se morala ponovo registrirati kako bi pravno postojala i mogla dalje raditi. To je i učinjeno 1978. godine u Odjelu za upravne poslove Općinskog sekretarijata javne sigurnosti Osijek. Rješenje je izdano pod brojem 150/78. (slika 10).

Čitaonica od Drugog svjetskog rata nije prestajala s radom. Iako je bilo stagnacije, cilj je postignut. Tako se 1979. godine težilo broj od 365 članova povećati na njih 500. Od tiska, Čitaonica je bila pretplaćena samo na *Glas Slavonije* zbog nedostatka sredstava. Članarina je do godišnje skupštine Čitaonice u ljeto 1978. godine iznosila minimalnih 10 dinara, mada ni tada ta minimalna članarina nije u cijelosti skupljena (Izvještaj, 1978). Sve to ukazuje na izuzetne poteškoće u radu, tako da je trebalo voditi računa o sastavu odbora i ljudima koji imaju smisla, volje i vremena za rad u Čitaonici.

Upravni se odbor sastojao od 11 članova, a Nadzorni od 3 člana. Prema *Statutu* Čitaonice izborne se skupštine održavaju svake 4 godine, a informativne svake 2 godine. Predloženo je Skupštini da u duhu *Statuta* donese odluku od povećanoj visini članarine jer je ona i dalje jedina stavka za nabavu knjiga (Izvještaj, 1978).

Čitaonica „Matija Gubec“, konačno ili nažalost, napušta mali otok neobične kombinacije kulture čitanja i ugostiteljske djelatnosti „uz čašicu“ na raskrižju triju ulica: Ignje Batrnaka-Malog, Marka Oreškovića i Stjepana Radića te 1980. godine seli u Društvene prostorije u Ulici I. Batrnaka broj 13 (usp. Frajtag, 1988). Ima vlastiti inventar: knjižni fond od 885 knjiga, a članovi Čitaonice mogu besplatno koristiti usluge Čitaonice pri Centru za kulturu „Polet“ Čepin (bivše Narodno sveučilište, sadašnja Knjižnica Centra za kulturu Čepin).

7. Čitaonica „Matija Gubec“ Čepin od 1980. do 1995.

Preseljenjem u Društvene prostorije I. Batrnaka 13, Čitaonica je opet bila u blizini, tada, dvjema gostionicama i kinu. Naime, u istoj su zgradi bile smještene Čitaonica, kino i gostionica (slika 11).⁸

Slika 11. Natpis na ulazu u Čitaonicu u društvenim prostorijama, Ulica I. Batrnaka 13 (Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)

⁸ Natpisna je ploča skinuta, uramljena i čuva se u Zavičajnoj zbirci uz legat HNC „Matija Gubec“ Čepin.

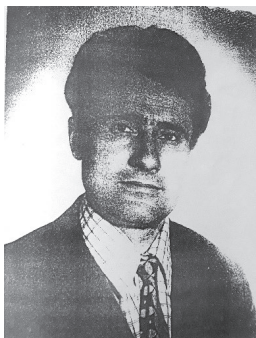
Sljedećih 15 godina radilo se prema *Pravilima HNC* „Matija Gubec“ Čepin od 20. veljače 1977. godine u kojima je zapisano da je „Čitaonica društvena organizacija na dobrovoljnoj osnovi“ (čl. 1). U istim tim *Pravilima* navodi se i cilj djelovanja HNC-a, prije svega nabavljati i „izdavati“ (misli se davati u posudbu) knjige te uzdizati kulturni nivo članova (čl. 6). Člankom 7. utvrđeni su organi Čitaonice: skupština, upravni i nadzorni odbor, a člankom 14 da članovi mogu biti redovni i počasni. Dužnost članova utvrđena je u članku 16.: da čuvaju ugled Čitaonice i u svakoj prilici pomažu njezin rad.

Stjepan Kraml⁹ (slika 12), posljednji predsjednik Čitaonice, izjavio je kako se još 1961. godine uključio u rad Čitaonice kao blagajnik sve do 1978. godine, otkada vrši dužnost predsjednika sve do 1995. godine, odnosno do udruživanja s Centrom za kulturu „Polet“ Čepin. Sjeća se da su prije njega predsjednici bili Franjo Šariri, Edo Jalovičar, krojač, Stanko Kantor, stolar. Niz je godina tajnik bio Josip Frajtag. Gospodin je Kraml sačuvao Blagajnički izvještaj od 30. travnja 1961. godine do 31. prosinca 1982. godine iz kojeg je razvidno da je glavni izvor prihoda i dalje bio prinos od zabava i članarine koja se kupila od kuće do kuće jednom godišnje. Od Općine Čepin bilo je vrlo malo dotacija. Zabave su obično priređivali za doček Nove godine i poklade (slika 13). Svirao je poznati čepinski sastav „Marekovi“ kojima se plaćalo s pola ili čak više od pola iznosa sredstava prikupljenih na zabavi, tako da je za nabavu knjiga ostajalo vrlo malo novaca. „Najplodnija“ je bila 1977. godina kada su kupljene 153 nove knjige, što za to vrijeme nije malo. U ranijim se godinama ne vidi broj kupljenih knjiga, ali je istaknut rashod za knjige, prikazan u tablici 1.

Tablica 1. Prikaz rashoda za knjige u Blagajničkom izvještaju od 30. travnja 1961. do 31. prosinca 1982. godine

Razdoblje	Iznos
1961.	8.260,00 dinara
Od 6. 3. 1966. – 24. 3. 1968.	1.763,90 dinara
Od 21. 4. 1969. – 27. 4. 1975.	977,20 dinara
Od 27. 4. 1975. – 24. 6. 1978.	2.957,00 dinara

⁹ Sada pokojni, a intervju je vođen prigodom obilježavanja 105. obljetnice Čitaonice 2000. godine.

*Slika 12. Stjepan Kraml
(Pismohrana Knjižnice
CZK Čepin)*

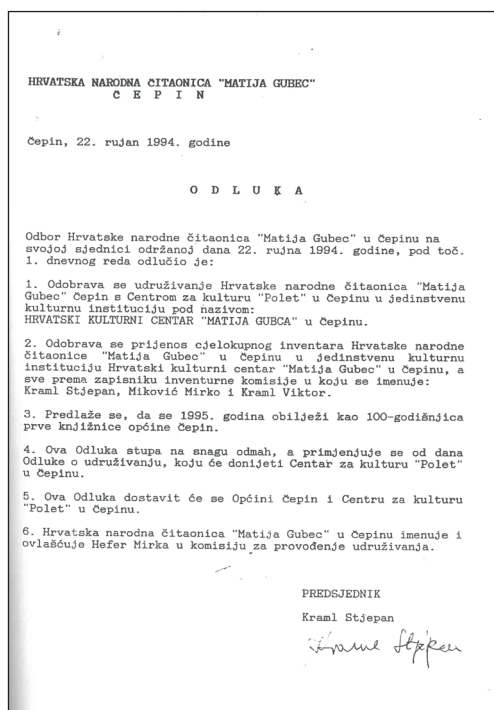

*Slika 13. Zabava
(Pismohrana Knjižnice CZK Čepin)*

Gospodin je Kraml sačuvao i Knjigu utisaka s izložbe knjiga 11. studenoga 1966. godine, uz 70. obljetnicu rada Čitaonice. Mještani su, uglavnom, izražavali svoju radost zbog čuvanja i njegovanja tradicije čitanja knjiga sa željom da se knjige i nadalje čuvaju te nabavljaju nove. Eva Kovačević je zapisala: „*ponosim se što se Čitaonica nalazi u našoj kući*“ (Knjiga utisaka, 1966).

Gospodin Kraml je izjavio da je rad Čitaonice poslije 1980. godine oslabio jer je „izašla“ iz gostionice, što više nije bilo na tragu nastojanja da se narodne knjižnice u Hrvatskoj organiziraju na temelju viših strukovnih standarda.

Poslije Domovinskog rata, 1994. godine, počelo se razmišljati o udruživanju HNC „Matija Gubec“ Čepin s Centrom za kulturu „Polet“ Čepin koji je osnovan 1961. godine kao Narodno sveučilište Čepin. Ta ideja nije uspjela 60-ih godina 20. stoljeća zbog bojazni da će se tako izgubiti ime „Matija Gubec“ u njezinu nazivu. U Narodnom sveučilištu pak od njegova osnutka djelovala je knjižnica. Nastavnica Milena Zlatić bila je knjižničarka od 1961. do 1995. godine.

Slika 14. Odluka o udruživanju (Odluka, 1994)

Odbor HNČ „Matija Gubec“ 22. rujna 1994. godine donosi *Odluku* (slika 14) o udruživanju s Centrom za kulturu „Polet“ Čepin u jedinstvenu kulturnu ustanovu pod nazivom: Hrvatski kulturni centar „Matija Gubec“ Čepin.¹⁰ U toj se Odluci predlaže da se 1995. godine obilježi 100. obljetnica prve knjižnice općine Čepin, a imenuje se i ovlašćuje odvjetnik Mirko Hefer u komisiju za provođenje udruživanja prema Zapisniku Inventurne komisije.

Inventurna je komisija u sastavu: Stjepan Kraml, Mirko Miković i Viktor Kraml, 6. studenoga 1994. godine sastavila *Zapisnik* prema Knjizi inventara, u kojoj se vodilo 788 knjiga, ali je stvarno nedostajalo 46 komada.

Centar za kulturu „Polet“ Čepin je 12. siječnja 1996. godine preuzeo knjige HNČ „Matija Gubec“ Čepin i tako je ugašen njezin 100-godišnji samostalni rad pod nazivom Matija Gubec (usp. Odluka, 1994; Zapisnik, 1994).

Preuzeta je građa stručno pregledana i sačinjeni su popisi građe koja se preuzima u fond Knjižnice Centra za kulturu Čepin i one koja Knjižnici nije potrebna

¹⁰ Nije provedeno u djelo. Centar za kulturu Čepin je 1996. godine iz svog naziva izbacio „Polet“.

(dublete). Danas se legat HNC „Matija Gubec“ Čepin brižno čuva u Posebnim zbirkama Knjižnice Centra za kulturu Čepin (slika 17) i moguće je ishodište nekog budućeg čepinskog muzeja.

8. Knjižnica Centra za kulturu Čepin

Na prijedlog Narodnog odbora općine Čepin, 1. veljače 1961. godine osnovano je Narodno sveučilište Čepin u čijem je sastavu već 1. rujna otvorena Knjižnica (slika 15) s 1700 knjiga iz knjižnice osnovne škole u Čepinu i Čitaonice „Prosvjeta“ Čepin (Jovanovski, 1988). Narodno sveučilište mijenja naziv u Centar za kulturu „Polet“ Čepin 1. studenoga 1979. godine, a uz rad knjižnice i čitaonice u Čepinu organizira rad knjižnica u još 25 seoskih mjesnih zajednica tadašnje općine Osijek (Ada, Beketinci, Bijelo Brdo, Briješće-Livana, Čepinski Martinci, Čokadinci, Dalj, Dalj Planina, Erdut, Ernestinovo, Hrastin, Josipovac, Ivanovac, Koprivna, Laslovo, Palača, Paulin Dvor, Petrova Slatina, Sarvaš, Silaš, Šodolovci, Tenja, Tenjski Antunovac, Vladislavci, Vuka) sve do Domovinskog rata.

Slika 15. Knjižnica na razglednici iz 1967. godine (dolje desno) (Čačić, 2022)

U sudskom je registru Trgovačkog suda u Osijeku 8. svibnja 1996. godine promijenjen naziv Centra za kulturu „Polet“ Čepin u Centar za kulturu Čepin, sa sjedištem u Čepinu, Kralja Zvonimira 98, gdje je i danas i u čijem je sastavu općinska narodna knjižnica koja je jedna od 12 narodnih knjižnica u sastavu u Republici Hrvatskoj, a jedina narodna knjižnica u sastavu u Osječko-baranjskoj županiji. Upisana je u Upisnik knjižnica u Republici Hrvatskoj koji vodi Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: Broj upisnog lista: K-130/2 (Upisnik, s. a.). Nema organiziranu mrežu ogranaka, knjižničnih stanica, stacionara ni bibliobusa (Knjižnica Centra za kulturu Čepin, s. a.).

Do Domovinskog je rata cijela zgrada korištena za potrebe tadašnjeg Centra za kulturu „Polet“ Čepin. Tijekom rata dio zgrade preuzima vojska, a dio Crveni križ. Nakon Domovinskog rata Knjižnica je smještena na 1. katu višenamjenske zgrade, u dvije prostorije veličine svega 60-ak m² (u prizemlju su prostorije dviju političkih stranaka, a u dvorištu Udruge umirovljenika općine Čepin, Odreda izviđača „Suncokret“ Čepin i Šahovskog kluba). Unutar samog naselja Čepin, Knjižnica je dobro locirana. U neposrednoj su blizini osnovna škola, dječji vrtić, Dom zdravlja, općinska uprava, Kulturno-umjetničko društvo, Hrvatska pošta – dakle riječ je prostoru velike frekvencije stanovništva. Zgrada je obnovljena i uređen je Trg na kojemu se tijekom godine organiziraju različite manifestacije (slika 16). Dovoljno je parkirališnih mjesta, osigurana je dostupnost osobama s invaliditetom (parkiralište, rampa).

*Slika 16. Zgrada Knjižnice nakon uređenja Trga 2022. godine
(fotografija: Mihael Šilac)*

Godine 1996. troje tadašnjih djelatnika umirovljeno je i zaposlena je jedna djelatnica koja godinama radi kao „solo“ knjižničar, sve do jeseni 2012. godine kada se zapošljava još jedna djelatnica. Godine 1998. opremljena je još jedna prostorija od 20 m² za potrebe Čitaonice uz podršku Ministarstva kulture Republike Hrvatske od 20 000,00 kuna. Kako bi prostor postao suvremeniji i funkcionalniji za različite aktivnosti, Knjižnica se samostalno prijavila na Natječaj Ministarstvu kulture Republike Hrvatske i 2012. godine s odobrenih 100 000,00 kuna, uz 10 000,00 kuna od osnivača uredila Odjel za djecu i mlade, a naredne godine s odobrenih 200 000,00 kuna, uz 17 000,00 osnivača i 12 000,00 vlastitih sredstava, obnovila krovno kako bi se spriječilo propadanje građe i opreme uzrokovano vlagom. U 2015. godini Ministarstvo kulture Republike Hrvatske ponovno je prepoznalo važnost daljnjeg razvoja Knjižnice te odobrilo 300 000,00 kuna za njezino uređenje i opremanje. Uz potporu Općine Čepin, uslijedila je adaptacija cijelog kata, pri čemu su zamijenjene sve instalacije, podovi, stolarija, uvedeno plinsko centralno grijanje i uređeni sanitarni čvorovi. Knjižnica je za vrijeme radova pre-

seljena na privremenu lokaciju na kojoj je korisnicima bio dostupan manji dio knjižničnog fonda zbog nedostatka prostora, do 28. prosinca kada je započela s radom u novoobnovljenom prostoru. Posudbeni odjel za odrasle i Posebne zbirke opremljeni su novim namještajem 2016. godine, kao i galerijsko-izložbeni prostor „Knjige & Slike“ koji je zamišljen kao prostor za kvartalne izložbe slika. Taj je prostor dodatno obogatio kulturnu ponudu, čineći Knjižnicu središtem kulturnih događanja u zajednici. Tijekom pandemije bolesti COVID-19 sredstvima Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske uređeno je Spremište veličine 64 m² (više od 70 000,00 kuna), nabavljeni su izložbeni stalci i okviri te stolovi, stolice i suncobrani za programe na otvorenom (usp. Knjižnica Centra za kulturu Čepin, s. a.).

Danas Knjižnica zauzima cijeli kat Centra za kulturu Čepin i prostire se na 182 m². Izdvojen je Posudbeni odjel za djecu i mlade od Posudbenog odjela za odrasle i organizirana je suvremena Čitaonica s računalima za korisnike s pristupom internetu, pri čemu korisnici mogu koristiti Clevy Maestro paket za disleksiju – alat za rad s djecom s teškoćama u čitanju, kao i opremu za slabovidne osobe s povećalom, 3D-printer, 3D-olovke, Boson elektroničke setove i Arduino kreativne edukacijske setove. Taj se prostor koristi i za raznovrsne programe i aktivnosti koje Knjižnica organizira.

Adaptacija i ulaganja omogućili su Knjižnici da postane središte kulturnog i društvenog života Čepina, pružajući raznovrsne programe i aktivnosti za sve dobne skupine. Knjižnica Centra za kulturu Čepin u iznalaženju je boljeg prostornog rješenja prošla trnoviti put: nije odjednom adaptiran cijeli prostor, već je tijekom nekoliko godina uređivan odjel po odjel dok se nije uredio cijeli kat, s relativno skromnim sredstvima, a Knjižnica je sve to vrijeme radila. Veći prostor i znatno povećan opseg aktivnosti osigurali su zapošljavanje još jedne stručne osobe 2022. godine, kao i spremačice na pola radnog vremena.

Knjižnica je jedina profesionalna kulturna ustanova u Općini Čepin koja promovira opće kulturne vrijednosti svih umjetnosti. U Centru za kulturu Čepin nema drugih ustrojbenih jedinica osim Knjižnice te se sva njegova aktivnost odvija kroz Knjižnicu. Iako se prema *Zakonu o knjižnicama* (1997) i *Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama* (2000) trebala osamostaliti do 31. prosinca 2005. godine, to do danas nije učinjeno.

Knjižnica Centra za kulturu Čepin narodna je knjižnica koja prema *Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj* (2021) pripada knjižnici tipa VII (9 665 stanovnika).¹¹ Misija je Knjižnice omogućiti svojim korisnicima daljnje napredovanje u znanju i kreativnosti za dobrobit zajednice. Temeljni je zadatak Knjižnice posredovanje informacija u skladu s obrazovnim, opće informacijskim,

¹¹ Općinu Čepin čine mjesta Čepin, Beketinci, Čepinski Martinci, Čokadinci i Livana.

kulturnim i rekreacijskim potrebama korisnika. Knjižnica prikuplja raznovrsnu građu, otvorena je svim slojevima pučanstva, a službama i uslugama potiče i širi opće obrazovanje, stručni i znanstveni rad te se posebno zalaže da svi slojevi pučanstva steknu naviku čitanja i korištenja raznolikih knjižničnih usluga. Podupire i osigurava izvore za samostalni rad pojedinca i/ili grupe na svim stupnjevima obrazovanja, smanjujući razlike između pojedinaca i zabilježenog znanja. Brzo osigurava pojedincu, odnosno grupi, točnu i iscrpnu informaciju o traženom predmetu, aktivno djeluje na razvijanje i njegovanje pozitivnog stava prema rekreaciji i provođenju slobodnog vremena (Knjižnica Centra za kulturu Čepin, s. a.).

Knjižnica se, u suradnji s različitim udrugama, uključuje u lokalne, regionalne i nacionalne projekte, zahvaljujući čemu je osigurala brojnu suvremenu opremu. Bila je domaćinom prve bibliociklijade od Osijeka do Čepina 2019. godine. Zahvaljujući ostvarenim izvrsnim suradnjama s udrugama (IRIM, Breza, Slagalica, Likovna udruga Čepin, Zajednica tehničke kulture Osječko-baranjske županije), ustanovama (kulturne, baštinske, Dječji vrtić „Zvončić“ Čepin, dvije osnovne škole) i kreativnim pojedincima, organizirani su brojni kvalitetni programi u Knjižnici („Kućica knjižica“, Slikarske radionice, izložbe slika, Tjedan tehničke kulture, „Vrtić u Knjižnici – Knjižnica u Vrtiću“ itd.).

Fond se oblikuje kupnjom koju financiraju lokalna i regionalna uprava i Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske te darovima nakladnika, autora i korisnika. Poseban je oblik dara Otkup Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. Tom je sinergijom posljednjih godina fond značajno porastao.

Građa je podijeljena na dječji fond i fond za odrasle, pri čemu se koristi UDK-klasifikacija. Korisnicima je, osim beletristike i popularno-stručne literature, dostupna i građa smještena u čitaonici: referentna zbirka (enciklopedije, leksikoni, rječnici...), stručna literatura koju ne mogu posuđivati izvan prostora knjižnice, periodika (novine i časopisi), elektronička zbirka i literatura na stranim jezicima. Referentna građa izdvojena je u ostakljenim ormarima koji se nalaze uz posudbeni pult. Zavičajna zbirka (djela autora koji su životom ili radom vezani za Čepin te djela o Čepinu ili njegovu stanovništvu, bez obzira na mjesto objavljivanja) smještena je u posebnoj prostoriji s ostalim Posebnim zbirkama (vrijednim nakladničkim cjelinama, BDI-zbirkom, Spomeničkom zbirkom knjiga objavljenih od 1851. do 1945. godine i sl.). Ujedno je to i uredska prostorija u kojoj se obavlja i nabava i obrada knjižnične građe.

Knjige inventara vode se uredno i prema važećim propisima. Stanje knjižnog fonda na dan 31. prosinca 2024. godine je: 31 598 jedinica građe, od čega 31 326 svezaka knjiga, a ostalo je neknjižna građa (Izješće, 2025). Periodika se ne uvezuje i ne inventarizira, ali se neki časopisi čuvaju. Građa se tehnički obrađuje i klasificira, a od 2008. godine automatizirano je poslovanje i Knjižnica je uključena u Projekt Skupnog *online* kataloga knjižnica Osječko-baranjske županije, koristeći

knjižnični program Crolist. Jedina je to općinska knjižnica u Osječko-baranjskoj županiji koja je obradom cjelokupnog fonda 2022. godine osigurala elektroničku posudbu i automatizaciju poslovanja koristeći moderne aplikacije te je tako transformirala svoje poslovanje od papirnog u automatizirano, odnosno hibridno. Knjižničarke uređuju mrežno mjesto i stranice na društvenim mrežama,¹² razvijena je i suradnja s lokalnim medijima (Osječka televizija, Slavonska televizija, Radio Osijek, Glas Slavonije, portal Osijek031).

Osiguran je besplatan upis za sve mještane Općine Čepin od 1. 1. 2020. godine (što je rijedak slučaj u Republici Hrvatskoj). Knjižnica je otvorena svim uzrastima i kategorijama korisnika. Značajno je povećana njezina otvorenost: od 1995. godine kada je tjedno bila otvorena svega 22 sata, na 10 sati dnevno (od 9:00 do 19:00 sati) odnosno 55 sati tjedno, što je za 125 % više od *Standardima* propisanog minimuma.

Osim nabave, stručne obrade (tehničke obrade, klasificiranja, signiranja, inventarizacije, katalogizacije) i davanja na korištenje građe te vođenja knjižnične statistike, Knjižnica tijekom godine provodi niz aktivnosti: promocije knjiga, književne susrete, izložbe novih knjiga, tematske izložbe povodom značajnih obljetnica ili praznika, organizira Dane otvorenih vrata, posjete knjižnici najmlađih iz Dječjeg vrtića Zvončić Čepin, likovno-literarne radionice, posjete drugim baštinskim institucijama (muzeji, arhivi...), organizira kazališne predstave, raznovrsne kreativne i edukativne radionice, posebnim programom obilježava Noć knjige 23. travnja, Mjesec hrvatske knjige (15. listopada do 15. studenoga), Dan općine Čepin, državne blagdane i značajne datume, provodi Nacionalni kviz za poticanje čitanja u suradnji s Hrvatskim centrom za dječju knjigu, organizira nastavne sate u Knjižnici surađujući s dvjema čepinskim osnovnim školama, surađuje s udrugama, gospodarskim i drugim subjektima, s drugim Knjižnicama i baštinskim institucijama (arhivi, muzeji) te udrugama građana i institucijama civilnog društva. Posebno treba istaknuti suradnju s povjesničarima OŠ Vladimir Nazor pri realizaciji nekoliko zavičajnih projekata, što je rezultiralo postavljanjem zanimljivih izložbi koje su izazvale veliki interes korisnika i doprinijele bogatstvu Zavičajne zbirke.

¹² Vidjeti više na: <https://www.cz-k-cepina.hr/>; (<https://web.facebook.com/Knjiznica.Cepin/>; <https://www.instagram.com/knjiznica.cepina/>).

Slika 17. Legat HNČ „Matija Gubec“ Čepin (foto: M. Čačić, 2022)

Organiziraju se i likovne izložbe u prostoru knjižnice. Svake se godine nastoje uvesti novi programi i/ili nove usluge. Tako su ustaljeni mjesečni programi: „Vrijeme je za priču...“ – čitanje naglas predškolcima svakog prvog četvrtka u mjesecu, sastanak Čitateljskog kluba „Ključ“, kviz u Knjižnici, kao i godišnji: „Ljeto u Knjižnici“, „Zima u Knjižnici“. Aktivno podupire nacionalne kampanje „Čitaj mi!“ i „I ja želim čitati!“ te „Zelene knjižnice“. Također sudjeluje u Natjecanju u čitanju naglas koje organizira Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak. Od 2024. godine nagrađuje najčitatelje u kategorijama: umirovljenici, odrasli korisnici, mladi, učenici osnovne škole i čitateljske nade, a od 2025. godine uveden je Knjigomat koji korisnicima omogućuje povrat posuđene građe i izvan radnog vremena Knjižnice. Zanimljivo je kako je zahvaljujući otvorenju izložbe „Pola stoljeća s nogometnom loptom“ 2025. godine Knjižnicu posjetio veći broj pripadnika muškog spola (pedesetak), rekord koji je vrijedno zabilježiti.

Knjižnica razvija i izdavačku djelatnost. Sudjelovala je u izdavanju lokalnih monografija, a posljednjih godina oblikuje različite promotivne materijale (straničnike, olovke, vrećice). Ostvarena je i međunarodna suradnja organizacijom izložbe „Novi život starog hrasta“ gospodina Ive Jelušića iz susjedne Bosne i Hercegovine koju su, zbog njezina edukativnog karaktera, grupno razgledali čitavi razredi osnovnih škola. Knjižnica je sudjelovala i u humanitarnim akcijama darivanja djece slabijeg imovinskog stanja povodom božićnih blagdana kao i djece Banovine nakon potresa.

Voditeljica je Knjižnice aktivna u stručnoj zajednici te je u dva mandata bila predsjednicom Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema te je 2018. godine Knjižnica bila domaćinom Skupštine regionalnog društva.

9. Zaključak

Počeci se knjižnične djelatnosti bilježe osnivanjem Čitaonice, 28. studenoga 1895. godine. Iz dokumenata iz najranijeg razdoblja njezina postojanja vidljivo je da je prvih deset godina djelovala u Herrnhutovoj kavani, a 1908. godine seli u gostionicu Antuna Kralika, starijeg i mijenja naziv u Hrvatska čitaonica mjesta Čepina. Nakon što je rad Čitaonice zamro za vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata, preseljena je u prostorije Vilima Biglbauera te 1946. godine dobiva novi naziv Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“. Krajem 1962. godine kuću kupuje Josip Kovačević koji daje prostorije na besplatno korištenje Hrvatskoj narodnoj čitaonici „Matija Gubec“, a ujedno i radi kao knjižničar sve do 1980. godine kada Čitaonica seli u društvene prostorije u Ulici Ignje Batrnea broj 13.

Kako je 1961. godine osnovano Narodno sveučilište, u njegov je sastav ušla i Knjižnica. Ustanova je mijenjala naziv i danas je to Centar za kulturu Čepin i dalje s Knjižnicom u sastavu. Tako su od 1961. godine knjižničnu djelatnost u Čepinu paralelno provodile dvije knjižnice: Hrvatska čitaonica „Matija Gubec“ Čepin i Knjižnica Centra za kulturu „Polet“ Čepin. Poslije Domovinskog rata počelo se razmišljati o njihovu udruživanju u jedinstvenu ustanovu. Odbor Hrvatske narodne čitaonice „M. Gubec“ 22. rujna 1994. godine donosi odluku o udruživanju, a 12. siječnja 1996. godine Centar za kulturu „Polet“ Čepin preuzima knjižnu građu Hrvatske narodne čitaonice „M. Gubec“ te je tako ugašen njezin stogodišnji samostalni rad.

Osim što je bila središte književnog i kulturnog života Čepina, Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“ igrala je važnu ulogu u očuvanju hrvatskog jezika i identiteta, osobito u vremenima kada su takve institucije bile ključne za očuvanje nacionalne svijesti. Čitaonica nije služila samo kao knjižnica već i kao prostor za razne društvene aktivnosti – organizirane su kazališne predstave, glazbene večeri, predavanja i rasprave o važnim društvenim i političkim temama. U njezinoj povijesti posebno se ističe angažman njezinih članova i volontera, koji su kroz različite inicijative i projekte doprinosili kulturnom životu.

Danas se naslijeđe Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ čuva kroz Zavičajnu zbirku Knjižnice Centra za kulturu Čepin, što budućim generacijama omogućuje uvid u bogatu povijest Čepina i njegovih kulturnih institucija. Posebno je vrijedan legat koji uključuje originalni ormar s knjigama preuzetim iz Hrvatske čitaonice „Matija Gubec“ Čepin kao i Knjige inventara i Zapisnika, što je iznimno zanimljivo za proučavanje kulturne i društvene povijesti zajednice. Djelovanje Čitaonice moguće je usporediti s današnjim udrugama usmjerenim prema kulturnoj, ali i humanitarnoj djelatnosti. Zahvaljujući njihovu radu bilježi se 130 godina organiziranog čitanja u Čepinu. Zanimljivo je kako je 85 godina djelovala u prostorijama četiriju gostionica, a gostioničari su knjige izdavali besplatno i tako uz „dobru kapljicu“ širili i dobru književnu riječ. Danas, kada u Knjižnici rade di-

plomirani knjižničari, pa i viša knjižničarka, u šali se kaže kako se struka razvijala „od gostioničara – do knjižničara“.

Namjera je Zbirku učiniti još vidljivijom javnosti kroz mrežne stranice. Trebalo bi skenirati/digitalizirati bar naslovnice i svaku jedinicu ukratko opisati, osobito s obzirom na podatke koji nisu vidljivi kroz katalog, kako ne bi pale u zaborav. Svrha je Zavičajne i posebnih zbirke spriječiti gubitak pamćenja, pri čemu se nastoji digitalizirati sva vrijedna građa. Kao i u cjelokupnom poslovanju Knjižnice, ta se aktivnost odgađa zbog nedovoljnog broja djelatnika (tri su djelatnice u cjelodnevnoj otvorenosti, a zajednica broji oko 10 000 stanovnika). Za takav bi projekt trebalo osigurati ljudske kapacitete, suradnju s drugim ustanovama (Odsjek informacijskih znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, Muzej Slavonije), potom samu realizaciju skeniranja, dodavanja podataka o građi te osiguranja dostupnosti i korištenja. Suradnjom i povezivanjem Knjižnice i autora zavičajne građe stvaraju se još čvršće veze unutar zajednice.

Bilo bi poželjno osmišljavati još više programa sa svrhom promidžbe zavičaja, prvenstveno za djecu kako bi, kroz neformalno učenje, poticali kreativnost, komunikaciju, nove spoznaje i otkrića, a onda zasigurno i kao rezultat neki oblik zavičajnih publikacija. U budućnosti bi trebalo promišljati o i razvoju turizma koji se vezuje uz arheološke lokalitete i Zavičajnu zbirku.

LITERATURA

- Čačić, M. (2022). Stvorili smo riznicu čepinske prošlosti i sadašnjosti – za budućnost! *Knjižničarstvo* 26, 172: 51–68.
- Čačić, M. (2022). Izložba „Knjižnica 61-u godinu s vama“. [citirano: 2025–06–09] Dostupno na: <https://www.czk-cepin.hr/izlozba-knjiznica-61-u-godinu-s-vama/>
- Etički kodeks Hrvatskoga knjižničarskog društva. [citirano: 2025–04–27] Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/o-nama/eticki-kodeks/>
- Frajtag, J. (1988). Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“. U: Josip Ambroš (ur.). Osnovna škola „Josip Cazi“ Čepin: *200 godina školstva u Čepinu: 1787 – 1987*. (jubilarno izdanje) (str. 188–190). Čepin: Osnovna škola „Josip Cazi“ Čepin.
- Izješće (2024). Izješće o radu Knjižnice Centra za kulturu Čepin za 2024. godinu. [Citirano 2025–06–14]. Dostupno na: <https://www.czk-cepin.hr/wp-content/uploads/2025/02/IZVJESCE-O-RADU-CENTRA-ZA-KULTURU-CEPIN-ZA-2024.pdf>
- Jovanovski, B. (1988). Centar za kulturu „Polet“ Čepin. U: Josip Ambroš (urednik). Osnovna škola „Josip Cazi“ Čepin *200 godina školstva u Čepinu: 1787 – 1987*. (jubilarno izdanje) (str. 184–187). Čepin: Osnovna škola „Josip Cazi“ Čepin.
- Knjižnica Centra za kulturu Čepin. [citirano: 2025–01–31]. Dostupno na: <https://www.czk-cepin.hr/osnovne-informacije/>

Kovačević, Z. (1977). Kulturna „Atlantida“ u Čepinu. *Glas Slavonije* XXXIV, 10.016: 10.

Stipanov, J. (2015). *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj: od početaka do današnjih dana*. Zagreb: Školska knjiga.

Stipčević, A. (2008). Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III.: od početaka Hrvatskog narodnog preporoda (1835.) do danas. Zagreb: Školska knjiga.

Upisnik knjižnica u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2025–06–14] Dostupno na: <https://upisnik.nsk.hr/upisnik-knjiznica-1/imenik/index.php>

Arhivska grada – Pismohrana Knjižnice Centra za kulturu Čepin.

Blagajnički izvještaj (1961. – 1982.). Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“ Čepin. *Blagajnički izvještaj od 30. travnja 1961. godine do 31. prosinca 1982. godine*.

Dnevnik blagajne (1945. – 1961.). Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“ Čepin. *Dnevnik blagajne od 8. prosinca 1945. godine do 28. travnja 1961. godine*.

Izvještaj (1925). Hrvatska narodna čitaonica mjesta Čepina. *Izvještaj Poglavaru Sreza u Osijeku 1925. godine*.

Izvještaj (1966). Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“ Čepin. *Izvještaj podnesen na godišnjoj skupštini 6. ožujka 1966. godine*.

Izvještaj (1978). Hrvatska narodna čitaonica „Matija Gubec“ Čepin. *Izvještaj podnesen na godišnjoj skupštini 25. lipnja 1978. godine*.

Knjiga utisaka (1966). *Knjiga utisaka s izložbe knjiga 11. studenoga 1966. godine*.

Odluka (1994). HNC MG Čepin. Odluka o udruživanju s CZK „Polet“ Čepin od 22. rujna 1994. godine

Pravila (1897). *Pravila „Čitaonice“ u Čepinu od 26. siječnja 1897. odobrena Dekretom Kraljevske vlade broj 64333.ex.1896*. Dostupno i na: <https://ekultura.hr/items/2366102>

Pravila društva Čitaonice u Čepinu iz 1896. i 1908. [Citirano 2025–03–11]. Dostupno i na: <https://ekultura.hr/items/2366102>

Spomenica (1931). *Spomenica Župe Presvetoga Trojstva Čepin 1930./31. godine*.

Statut (1977). *Statut HNC „Matija Gubec“ Čepin od 24. studenoga 1977. godine*.

Zapisnik (1937). Odbor Hrvatske narodne čitaonice mjesta Čepina. *Zapisnik od 12. travnja 1937. godine*.

Zapisnik (1994). HNC MG Čepin. *Zapisnik Inventurne komisije od 6. studenoga 1994. Godine*.

Zapisnici odbora Hrvatske narodne čitaonice „Matija Gubec“ Čepin.